

ΜΙΛΗΤΟΣ, ΤΟ ΛΙΚΝΟ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ANNAΣ ΠΟΤΑΓΑ

Ἡ Μίλητος, «ἡ ἀρίστη καὶ ἐνδοξοτάτη» κατὰ τὸν Στράβωνα, ἀνάμεσα στίς Ἴωνικές ἀποικίες, καὶ λίκνο τῆς Φιλοσοφίας κατὰ κοινήν ὁμολογία, εὐρίσκεται στὰ νοτιοδυτικά παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, στή γῆ τῆς Ἰωνίας.

Προϊστορική ἤδη πόλη ἡ Μίλητος ὀφείλει τὸ ὄνομά της στήν Κρητική Μίλατο, ἀνατολικά τῆς Κνωσσοῦ, ἰδιαίτερη πατρίδα τῶν πρώτων οἰκιστῶν της. Σέ ὑψίπεδο 60 μ. πάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἀνάμεσα στό Λατμικό καὶ Ἴσσικό κόλπο, νοτιότερα τοῦ πρώτου οἰκισμοῦ, ἡ ἀρχαιολογική ἔρευνα ἔφερε στό φῶς ἴχνη ὀχυρῆς μυκηναϊκῆς πόλεως, μοναδική παρουσία, κατὰ τὴ μυκηναϊκή ἐποχή, τῶν Ἀχαιῶν στή νοτιοδυτική παρυφή τῆς Ἀνατολίας.

Ὁ καθαυτὸ Ἴωνικός ἀποικισμὸς τῆς Μιλήτου πραγματοποιεῖται ἀμέσως μετὰ τὴν κάθοδο τῶν Δωριέων στήν Ἑλλάδα, στίς ἀρχές τῆς πρώτης προχριστιανικῆς χιλιετηρίδας. Ἀπὸ τὴν παράδοση ὡς ἰδρυτῆς της φέρεται ὁ Νηλεὺς, στό ὄνομα τοῦ ὁποίου συγγέονται οἱ μυθικές μορφές τοῦ γιοῦ τοῦ Κόδρου, βασιλεῖς τῆς Ἀθήνας, καὶ ἐκείνη τοῦ βασιλεῖς τῆς Πύλου. Ὄντας ἀπὸ τὴν ἴδια γενιά τονίζουν κι οἱ δύο τὴν καταγωγή τῶν Μιλησίων ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Μητρόπολη τῶν Μιλησίων καὶ γενικότερα ὄλων τῶν Ἴόνων χαρακτηρίζει τὴν Ἀθήνα καὶ ὁ Θουκυδίδης σέ κάθε εὐκαιρία. Ἀπὸ τὴν ἐποχή ἀκόμη τῆς Ἰλιάδας ἀναγνωρίζεται ἡ Ἀθήνα ὡς κύρια ἔδρα τῶν Ἴόνων.

Ἡ μορφολογία τοῦ ἐδάφους της μέ τὰ βαθιά διαμελισμένα παράλια, τὰ τέσσερα φυσικά λιμάνια —τό ἓνα χωράει ὁλόκληρο στόλο— καὶ ἡ χαλαρὴ σύνδεσή της μέ τὸ ἠπειρωτικό ἔδαφος μέσω μόνο μιᾶς στενῆς λωρίδας γῆς, προσδίδουν στή Μίλητο χαρακτήρα περισσότερο νησιωτικό παρά ἠπειρωτικό καὶ συνυφαίνουν τὰ πεπωμένα της μέ τὴ θάλασσα. Ὅμως ἡ κοιλάδα τοῦ Μαίανδρου —βορεινὸ ὄροσημὸ της ἀποτελοῦν οἱ ἐκβολές του— πύλη εἰσόδου στή χρυσοφόρο μικρασιατική ἐνδοχώρα καὶ φυσικὴ ἔξοδος της Φρυγίας στή θάλασσα, προοιωνίζει ἀνοδικὴ τὴν ἐμπορικὴ πορεία της. Μέσα ἀπὸ αὐτὴ θὰ περνοῦν, φορτωμένα στό ἀδιάκοπο πηγαινε-ἔλα τους, ἀτέλειωτα караβάνια καὶ θὰ ἀνταλλάσσουν γιὰ αἰῶνες τὰ πολύτιμα προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς μέ ἀγαθὰ ἀπὸ τὴ Δύση καὶ τὸν Βορρᾶ στὰ λιμάνια καὶ στίς ἀγορές τῆς Μιλήτου. Μέ καλυμμένα, ἐξάλλου, τὰ νῶτα της ἀπὸ τὰ φυσικά ὀχυρά της, τίς ὄροσειρές τοῦ Λάτμου καὶ τοῦ Γρίονος, θὰ εἶναι σέ θέση, οὐδέτερη αὐτὴ, νὰ διατηρεῖ τίς καλύτερες δυνατές σχέσεις μέ τοὺς μεγάλους κάθε ἐποχῆς.

Χάρη στὰ πλούσια δάση της καὶ τὰ ὀχυρωμένα ἀπὸ τὴ φύση λιμάνια της, ἡ δημιουργία στόλου, ἐφικτὴ καὶ ἀναγκαία, θὰ τῆς ἐξασφαλίσει θαλασσοκρατία καὶ ἡγετική θέση στήν Ἴωνικὴ Ἀμφικτυονία.

Μέ τὰ ἐλαφρά ἀκάλυπτα πλοῖα τους θὰ ἐπιχειροῦν οἱ τολμηροὶ Μιλήσιοι μακρυνές, κοσμοϊστορικῆς σημασίας θαλασσοπορίες, μέ στόχο τὴ διάνοιξη νέων ἀρτηριῶν θαλασσινοῦ ἐμπορίου καὶ τὴν ἐξερεύνηση νέων «ἄξενων» τόπων. Ἐτσι, ὅταν τὸν 8ο π.Χ. αἰῶνα, ἀρχίζει ὁ δεύτερος μέγας Ἑλληνικός ἀποικισμὸς στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, ἡ Μίλητος ἔχει κίολας διευρύνει τὸν ὀρίζοντά της σέ

μεγάλη κλίμακα: πρὸς τὴ μικρασιατικὴ ἐνδοχώρα μὲ τὴ δημιουργία ἀποικιῶν στὶς εὐφορὲς πεδιάδες τοῦ Μαίανδρου καὶ τοῦ Ἑρμου, πρὸς τὴ χώρα τοῦ Νείλου μὲ τὴν προώθηση πλήθους ἐμπορῶν καὶ μισθοφόρων, καὶ πρὸς τὴ Μαύρη Θάλασσα μὲ τὴν ἰδρύση τῶν πρώτων ἐμπορικῶν σταθμῶν της. Ὁ πραγματικὸς ὁμῶς ἀποικισμὸς τοῦ Πόντου ἀπὸ τοὺς Μιλησίους θὰ ἀκολουθήσει τὸν ἐπόμενο αἰῶνα.

Ὁ 7ος αἰῶνας, μεστὸς ἀπὸ διεθνεῖς πολιτικὲς ζυμώσεις στὴν Ἑγγύς Ἀντολή γιὰ τὴν ἀνακατανομὴ τῶν δυνάμεων —μέσα σ' αὐτὸν τὸν αἰῶνα ἐπέρχεται ἡ κατάρρευση τοῦ πανίσχυρου Ἀσσυριακοῦ κράτους, σημειώνεται ἡ ἄνοδος τῶν Μήδων καὶ ἡ δημιουργία τοῦ Χαλδαϊκοῦ κράτους— συνεπάγεται κινδύνους καὶ μεταβολές στὴ ζωὴ τῶν Ἑλληνικῶν μικρασιατικῶν ἀποικιῶν, καθὼς οἱ τύχες τους εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένες μὲ τὴν ἱστορία τοῦ χώρου αὐτοῦ τῆς Ἀνατολῆς.

Δραστήρια καὶ θιρραλέα ἀνταπεξέρχεται ἡ Μίλητος στὶς ἀντίξοες περιστάσεις. Γιὰ τὴν ἀναστολή τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων μὲ τὴν Ἀσιατικὴ ἐνδοχώρα, τίς συνεχεῖς ἐπιθέσεις τῶν Λυδῶν, τὴν καταστροφή τῆς περίφημης μιλησιακῆς ἀποικίας στὴν πεδιάδα τοῦ Μαίανδρου, τῆς Μαγνησίας, τὴ συρροή προσφύγων στὴν πόλη, τὴν καταστραμμένη ἀπὸ τίς ἐπιδρομές τῶν Κιμμερίων γεωργία της, τὴν αὐξηση ἀκτημόνων πολιτῶν, τίς ἔριδες τῶν εὐγενῶν, ἡ διέξοδος εἶναι ὁ ἀποικισμὸς.

Ὁ Εὐξείνιος Πόντος, οἰκεῖος ἤδη χάρη στὰ μιλησιακὰ ἐμπορεῖα τῆς Σινώπης, τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆς Ἀμισοῦ, γεμίζει ἀπὸ μιλησιακὲς ἀποικίες πού διασπείρονται ἀπὸ τὴν Προποντίδα στὴν Κριμαία, στὴ Ν. Ρωσία μέχρι καὶ τὸν Καύκασο. Τὴν ἀποικιακὴ αὐτὴ ἐξάπλωση παρακολουθεῖ ζωηρότερη τώρα ἢ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου πού διεξάγεται ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο μέχρι τὸν Καύκασο καὶ μέσα στὶς Ρωσικὲς στέπες, καὶ πρὸς τὴ Δύση, ἀπὸ τὴν μητροπολιτικὴ Ἑλλάδα μέχρι τὴν Β. Ἰταλία καὶ τὴν Γαλατία.

Τὴν κακοδαιμονία τῶν καιρῶν μεταβάλλει ἔτσι ἡ Μίλητος σὲ δική της χωρὶς προηγούμενο εὐημερία. Τὸν 6ο αἰῶνα θὰ εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἐμπορικὴ δύναμη τοῦ κόσμου, μὲ ἀνεπτυγμένη κιόλας νομισματικὴ οἰκονομία, καὶ κῦρος τέτοιο πού θὰ τὴν προφυλάξει ἀπὸ κάθε ξένη ὑποτελία. Ἡ διεύρυνση τῶν ἀγορῶν προκαλεῖ καὶ τὴ δημιουργία ἐγχώριας μιλησιακῆς βιοτεχνίας μὲ προϊόντα περιζήτητα στὰ πέρατα τοῦ κόσμου, ὅπως ἀποδεικνύει ἡ παρουσία μιλησιακῶν ἀγγείων, μαζί μὲ ἄλλα πολύτιμα ἔργα χρυσοχοΐας, στοὺς ταφικοὺς τύμβους τῆς Νοτιορωσικῆς στέπας.

Ἡ ἐμφάνιση τῆς νέας τάξεως τῶν βιοτεχνῶν, ἡ ἐμπορικὴ καὶ ναυτιλιακὴ δραστηριότητα τῶν πολιτῶν σὲ μεγάλη κλίμακα καὶ ἡ τακτικὴ ἐπαφή μὲ τίς νεοσύστατες ἀποικίες συντελοῦν στὴν ἄνοδο τοῦ Δήμου καὶ ὀδηγοῦν σὲ πολιτικὰς μεταβολές. Μὲ ἐνδιάμεσο σταθμὸ τὸ βραχύβιο ἀριστοκρατικὸ καθεστὸς τῆς Πρυτανείας, τὴν πατροπαράδοτη βασιλεία τῶν Νειλειδῶν διαδέχεται κατὰ τὸ τέλος τοῦ 7ου αἰῶνα ἡ Τυραννίς, χωρὶς ὁμῶς αὐτὴ νὰ σημάνει καὶ τὸ τέρμα τῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων. Μετὰ τὴν πτώση τῶν τυράννων, ἡ Μίλητος συγκλονίζεται ἀπὸ μακροχρόνιες διαμάχες, πού θὰ προκαλέσουν τὴν οἰκονομικὴ ἐξαθλίωση τοῦ τόπου. Μετὰ τὴ σύντομη διακυβέρνησή της ἀπὸ τοὺς πιὸ προκομμένους κτηματίες, ἡ Μίλητος ἐπανέρχεται στὸ καθεστὸς τῆς Τυραννίδος μέχρι τὴν ἄλωσή της ἀπὸ τοὺς Πέρσες τὸ 494 π.Χ..

Ἡ παραγμένη πολιτική ζωή τῆς Μιλήτου εἶναι ὡστόσο ἐνδεικτική γιά τό συνεκτικό, ἔντονο «ἀστικό» βίο τῶν κατοίκων της μέ τή διάθεση ἐνεργοῦ συμμετοχῆς τους στά κοινά, χαρακτηριστικό τῆς ἑλληνικῆς ἐκείνης πολιτειακῆς μορφῆς, χάρη στήν ὁποία ἐπιβίωσε καί μεγαλούργησε ὁ διεσπαρμένος στούς «ἄξενους» τόπους τῶν ἀποικιῶν Ἑλληνισμός. Μοναδικό μέσο ἄμυνας στήν ἀπειλή τοῦ ἀφανισμοῦ, τῆς ἀλλοτριώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, ἡ Πόλις, μέ τή συνεκτική ὑφή της, καλλιεργεῖ καί προβάλλει μέσα στό πλαίσιο τῶν ἀλλοφύλων, πιά ἀνάγλυφα καί περισσότερο διαφοροποιημένα τά ἑλληνικά της χαρακτηριστικά ἀπό ὅτι αὐτό συμβαίνει στή μητροπολιτική Ἑλλάδα. Στήν ἰδέα τῆς Πόλης εἶναι οἱ Μιλήσιοι, πρῶτοι αὐτοί ἀπό ὄλους τους Ἕλληνες, ἀφοσιωμένοι μέ θρησκευτική εὐλάβεια, καθώς θρησκεία καί πολιτειακή ζωή συμπλέκονται γι' αὐτούς σέ ἀδιάσπαστη ἐνότητα.

Ἡ παρουσία τοῦ θεοῦ εἶναι διάχυτη στή ζωή καί τή δομή τῆς Μιλήτου. Γύρω στό ναό τῆς Ἀθηνᾶς, τό παλιότερο ἱερό τοῦ τόπου, εἶναι συσπειρωμένη καί ἡ πόλις αὐτή, ὅπως ὅλες οἱ πόλεις. Τά ιδιαίτερα της ὅμως πεπρωμένα ἐκφράζονται καί ἀντιπροσωπεύονται ἀπό τόν Ποσειδῶνα, τόν κύριο τῆς θάλασσας καί τόν Δελφίνιο Ἀπόλλωνα, ὁδηγό τῶν θαλασσοπόρων, προστάτη τῶν ἀποίκων καί τῶν λιμανιῶν τους. Ἀπό τό Δελφίνιο, τό σημαντικότερο ἱερό τοῦ Θεοῦ στό λιμάνι, ξεκινᾷ κάθε πομπή γιά νά καταλήξει ἀνηφορίζοντας τήν Ἱερά Ὀδό πάλι σέ δικό του ναό πάνω στά Δίδυμα, ὅπου λατρεύεται μέ τήν προσωνομία Διδυμαῖος. Ὁ Δελφίνιος Ἀπόλλων εἶναι ἐκεῖνος πού συνδέει τοὺς Μιλησίους καί, μέ τή δική τους μεσολάβηση, τοὺς Ἀσιάτες δεσπότες, μέ τό περίφημο ἱερό τῶν ἐλλήνων στοὺς Δελφούς.

Ἀπό αὐτόν τό Θεό, τό Δελφίνιο Ἀπόλλωνα, πού διαμορφώνει τό ἀνθρωπιστικό μέλλον τοῦ κόσμου καί τήν Ἀθηνᾶ, τή θεά τῆς σοφίας καί τῆς προόδου, ὁδηγοῦνται τά βήματα τῆς Μιλήτου στήν πολιτιστική πορεία της. Στήν πορεία της αὐτή, οὐσιαστικός συντελεστής εἶναι ἡ ἁρμονική της δομή, πού τήν ξεχωρίζει ἀπό τήν «ἄφρονα», κατά τόν ποιητή Φωκυλίδη, Νινευί, μέ τίς ἀπάνθρωπες διαστάσεις της, πού κατέρρευσε χωρίς ἐλπίδα ἀναβιώσεως. Μέσα στά στενά της πλαίσια καλλιεργεῖται ἡ παράλληλη ἀνάπτυξη τῶν πολιτῶν της, ἐπιτυγχάνεται ἡ πνευματική κοινοκτημοσύνη, σμιλεύεται ὁ πολιτισμός, γεννιέται ἡ ἐπιστήμη. Πῶς ἄλλοιῶς, ἄλλωστε, θά ἦταν δυνατόν νά ἐξαπλωθοῦν σέ ὅλες τίς μικρασιατικές Ἑλληνικές πόλεις καί νά ἐνώσουν πνευματικά ὄλους τοὺς Ἕλληνες, ἄγραφα ἀκόμη, τά πρῶτα ἐκεῖνα ἀριστουργήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τά Ὀμηρικά ἔπη; Ὁ συγκεντρωμένος ἀστικός βίος, σέ βασιλική αὐλή, σέ ἀγορά τοῦ δήμου ἢ σέ πολυσύχναστα λιμάνια, οἱ συχνές ἐπαφές τῶν Ἑλληνικῶν αὐτῶν πυρήνων μεταξύ τους, μέ τή μητροπολιτική Ἑλλάδα καί μέ τοὺς ξένους λαούς, ἐξηγοῦν τόσο τήν ἐξάπλωση ὅσο καί τή βαθμιαία διαμόρφωσή τους. Πῶς ἄλλοιῶς ἄλλωστε μπορεῖ νά ἐξηγηθεῖ καί ἡ ταχύτατη ἐξάπλωση τῆς γραφῆς σέ ὅλα τά κοινωνικά στρώματα, ὅταν σέ ἄλλους λαούς μέ ἀρχαιότατους πολιτισμούς θά παραμεῖνει αὐτή γιά αἰῶνες προνόμιο μιᾶς πολύ περιορισμένης κλειστῆς κάστας;

Μέ τόν ἴδιο τρόπο σπεύρονται καί γονιμοποιοῦνται μέσα στό ζωντανό αὐτό ὄργανισμό, στήν Ἑλληνική Πόλη, καί ιδιαίτερα στή Μίλητο, πνευματικό κέντρο τῶν Ἰώνων ἀπό τόν 8ο κιόλας αἰῶνα, τά ἀποκτήματα ἀπό τίς ριψοκίνδυνες

θαλασσοπορίες, τίς ἐπιφές μέ παμπάλαιους ἢ πρωτόγονους λαούς, τίς ἀναμετρήσεις μέ βάρβαρους νομάδες καί στρατούς, γιά νά παραδοθοῦν ὕστερα μετουσιωμένα στόν ἄλλο κόσμος, ὅπως συνέβη καί μέ τό πρῶτο ὀλοκληρωτικό φθογογραφικό σύστημα γραφῆς, τό ἑλληνικό ἀλφάβητο, θεμέλιο ὀλοκληρου τοῦ Δυτικοῦ πολιτισμοῦ, πού ἡ ταχύτερη διαμόρφωσή του συντελέστηκε στήν πόλη τῆς Μιλήτου. Παρόμοια πνευματική προσφορά στήν οἰκουμένη εἶναι καί οἱ ἄμεσα συνυφασμένες μέ τή ζωή τῶν Μιλησίων, οἱ κατ' ἐξοχή μιλησιακές κατακτήσεις, ἡ Γεωγραφία καί ἡ Ἀστρονομία, μήτρα τῆς Φιλοσοφίας, τῆς μεγάλης δόξας τῆς Μιλήτου.

Ὅσο καί ἂν ἀποτρέπει ὁ Μιλήσιος Φωκυλίδης τοὺς ἄκληρους συμπατριῶτες του ἀπό τήν ἐνασχόληση μέ τά μεγάλα καί τά ὑψηλά, τά μεγάλα καί τά ὑψηλά εἶναι μέσα στή ζωή ὄλων τῶν Μιλησίων· εἶναι ἡ καθημερινή ἀναγκαιότητα τοῦ τολμηροῦ μιλήσιου θαλασσοπόρου, εἴτε πλούσιος εὐγενῆς, εἴτε πλοιοκτήτης εἶναι αὐτός, εἴτε νεόπλοτος πληβεῖος ἔμπορος, εἴτε ἐπίδοξος ἄποικος ἢ φτωχός κωπηλάτης. Ὅλοι μαζί αὐτοί γίνονται οἱ σκαπανεῖς τῆς ἐπιστήμης.

Ἡ γεωγραφία, ὁ ἀρχαιότερος σέ πρόζα ἐκφρασμένος κλάδος τῆς ἐπιστήμης, εἶναι ἀποκλειστικά δικό τους δημιούργημα, γι' αὐτό καί ὁ Ἡρόδοτος μνημονεύει συλλογικά καί ἀνώνυμα τό χαρτογραφικό τους ἔργο. Ἀνώνυμα ἀναφέρεται ἀπό τήν παράδοση καί ὁ περίφημος χάλκινος δίσκος μέ χαραγμένη τή γεωγραφική θέση τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας πού δόθηκε δῶρο, στό 500 π.Χ., στό βασιλεῖα τῆς Σπάρτης Κλεομένη ἀπό τόν Τύραννο τῆς Μιλήτου Ἀρισταγόρα. Ἀλλά καί τά ἐπώνυμα ἐπιτεύγματα στόν τομέα αὐτόν, ὅπως εἶναι ὁ πρῶτος χάρτης ὀλοκληρῆς τῆς ὑδρογείου, ἄθλος τοῦ μιλήσιου φιλοσόφου Ἀναξιμάνδρου, καί ἡ πρώτη μεγάλη γεωγραφική ἱστορία τοῦ ἐπίσης Μιλήσιου σοφοῦ Ἐκαταίου, πηγὴ ἔθνογραφικοῦ καί γεωγραφικοῦ ὕλικου, πολύτιμου στοὺς μεγάλους γεωγράφους-ἱστορικούς ὄλων τῶν αἰώνων, ἀποτελοῦν τό ἀπαύγασμα τῆς κοσμοπολίτικης ζωῆς σειρᾶς γενεῶν Μιλησίων.

Στοὺς ἀνώνυμους αὐτοὺς ἐργάτες τῆς ἐπιστήμης ἔχει τήν ἀπαρχή της καί ἡ ἀστρονομία, φυσική γι' αὐτοὺς προέκταση τοῦ πεδίου ἀναζητήσεών τους. Ὅταν ἡ στεριά χάνεται βαθιά στόν ὀρίζοντα, ὁ οὐράνιος θόλος, πῶ οἰκεῖος ἀπό τίς συχνά ἀφιλόξενες ἀκτές, παραμένει ὁ μόνος σύντροφος καί ὀδηγός τους. Τά φωτεινά σημάδια του, πλοηγοί στήν πορεία τους ἀλλά καί πρόξενοι δέους καί ἀπορίας, τοὺς προσκαλοῦν συνάμα στό δρόμο τῆς Ἐπιστήμης. Μιλήσιος εἶναι καί ὁ Θαλῆς, ὁ πρῶτος, κατὰ κοινήν ἀποδοχή, Ἑλληνας ἀστρονόμος, καί ὄχι συμπτωματικά πρῶτος καί στή χορεία τῶν Δυτικῶν Φιλοσόφων.

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ

- ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΑ Ι.
 ΗΡΟΔΟΤΟΥ, ΙΣΤΟΡΙΑ Ι.
 ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑ, ΒΙΒΛΙΟΝ Α, Β, Γ, Δ.
 ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΙΙ.
 ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ, ΒΙΒΛΙΟΝ ΙΒ, ΙΔ.
 Η. BENGTSON, GRIECHISCHE GESCHICHTE VON DEN ANFAENGEN BIS IN DIE ROEMISCHE KAISERZEIT, MUENCHEN, 1965.
 E. BETHE, TAUSEND JAHRE ALTGRIECHISCHEN LEBENS, MUENCHEN, 1933.

- F. BILABEL, DIE IONISCHE KOLONISATION (PHILOLOGUS SUPPL. BD XIV) LEIPZIG 1926.
K. BITTEL, KLEINASIATISCHE STUDIEN, ISTANBUL 1942.
K. BITTEL, GRUNDZUEGE DER VOR - UND FRUEGESCHICHTE KLEINASIENS, TUEBINGEN, 1959.
W. BUCKERT, GRIECHISCHE RELIGION DER ARCHAISCHEN U. KLASSISCHEN EPOCHE, STUTTGART, 1977.
A.G. DUNHAM, THE HISTORY OF MILETUS DOWN TO THE ANABASIS OF ALEXANDER DISS. LONDON 1915.
K. FREEMAN, GREEK CITY STATES, LONDON 1950.
B. HAUSSOLLIER, ETUDES SUR L'HISTOIRE DE MILETE ET DU DIDYMEION, PARIS 1902.
W.A. HEIDE, THE FRAME OF ANCIENT GREEK MAPS, NEW YORK, 1937.
JAEGER, PAIDEIA I, 1976.
C.H. JEFFERY, THE LOCAL SCRIPTS OF ARCHAIC GREECE, OXFORD 1963 (MONOGRAPHS ON CLASSICAL ARCHAEOLOGY) - A STUDY OF THE GREEK ALPHABET AND ITS DEVELOPMENT FROM THE EIGHTTH TO FIFTH CENTURIES B.C.
E. MEYER, GESCHICHTE DES ALTERTUMS, BD 2, I-II BUCH, STUTTGART 1893.
M. MILLER, THE THALASSOCRACIES, STUDIES IN CHRONOGRAPHY II, 1971.
M.P. NILSSON, GRIECHISCHE FESTE VON RELIGIOESEN BEDEUTUNG, DARMSTADT 1957.
Κ. ΠΑΠΑΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ, ΤΟΜΟΣ Β.
R.E. PAULY, MILATOS, MILETUS, MILESISCHE KOLONISATION, HANDEL, SCHRIFT. SEEHERRSCHAFT.
THE PRINCETON ENCYCLOPEDIA OF CLASSICAL SITES, PRINCETON UNIVERSITY PRESS, 1976.
J. ROEHLING, DER HANDEL VON MILET, HAMBURG 1933-DISS.
M. SAKELLARIOU, LA MIGRATION GRECQUE EN IONIE, 1958.
F. SCHACHERMEYER, GRIECHISCHE GESCHICHTE, STUTTGART, 1960.
F. SCHACHERMEYER, GRIECHISCHE FRUEGESCHICHTE, WIEN 1984.
F. SCHACHERMEYER, DIE GRIECHISCHE RUECKERINNERUNG IM LICHT NEUER FORSCHUNGEN, WIEN, 1983.
C. WEICKERT ET AL., DIE AUSGRABUNG BEIM ATHENA TEMPEL IN MILET, 1957.
T. WIEGAND, MILET, ERGEBNISSE DER AUSGRABUNGEN UND UNTERSUCHUNGEN SEIT DEM JAHRE 1899, 1906, BD II, HEFT II - DIE MILESISCHE LANDSCHAFT, 1929.

ΔΡ ANNA ΠΟΤΑΓΑ
ΑΘΗΝΑ